

DIIS REPORT

Tobias Gemmerli

Online-radikalisering:
en rundrejse i forskningslitteraturen

Litteraturreview af definitioner og
tilgange inden for online-radikalisering
(del 2 af 3)

DIIS Report 2014:08

© København 2014, forfatteren og DIIS
DIIS • Dansk Institut for Internationale Studier
Østbanegade 117, 2100 København Ø
Tlf: 32 69 87 87
E-mail: diis@diis.dk
Web: www.diis.dk

Layout: Allan Lind Jørgensen

Tryk: Vesterkopi A/S

ISBN:

Print: 978-87-7605-677-3

Pdf: 978-87-7605-678-0

Pris: 50.00 kr. inkl. moms

Trykte eksemplarer kan bestilles på publications@diis.dk

DIIS' publikationer kan downloades gratis på www.diis.dk

Indhold

Abstract	4
På opdagelsesrejse til “terra incognita” – indledning	5
Fra trusselsforfægttere til trusselsfornægttere – analytiske grundsondringer	8
Terroristerne på internettet – Web 1.0	12
Internettet som våben – trusselsforfægttere	12
Betaplagen og amatørernes kult – trusselsfornægttere	14
Sårbare unge og radikaliserende sociale medier – Web 2.0	17
“Networked radicalization” – trusselsforfægttere	18
Ekstremismens ekkokammer – mellem fornægttere og forfægttere	21
Åbenhed og heppekørsaktivisme – trusselsfornægttere	25
Holdning vs. handling – konklusion	28
Nye forskningsspørgsmål	29
Litteraturliste	32

Abstract

Fænomenet online-radikalisering er uventet dukket op som et endnu ubeskrevet område på det radikaliseringssteoretiske landkort. Policyverdenen har taget begrebet til sig som navnet på den nye store trussel, og forskere er kommet tilrejsende fra nær og fjern for at optegne konturerne af en ny radikaliseringsmodel, der inkluderer effekten fra internettet.

Rapporten opdeler litteraturen om online-radikalisering efter tre overordnede analytiske sondringer. For det første skelnes mellem litteraturens trusselsbeskrivelse delt op efter de to poler: trusselsforfægttere og trusselsfornægttere. For det andet skelnes mellem den litteratur, der tilnærmer sig en beskrivelse af truslen fra de allerede (ideologisk)radikaliserede individer (strategisk vinkel) og den litteratur, der tilnærmer sig en forståelse af truslen fra/for før-radikaliserede sårbare unge (socialvidenskabelig vinkel). For det tredje sondres mellem det klassiske internet (Web 1.0) og de nye sociale medier (Web 2.0).

Rapporten finder, at den strategisk orienterede litteratur primært fokuserer på Web 1.0, ligesom den socialvidenskabeligt orienterede litteratur i højere grad synes at have opdaget det "sociale" aspekt ved Web 2.0. Herudover finder rapporten et sammenfald mellem trusselsbeskrivelserne og de anvendte radikaliseringsmodeller. Jo mere radikaliseringsforståelserne således vægter kognitive og ideologiske aspekter i radikaliseringen, jo større bliver interessen for det ekstremistiske online-indhold, og jo større ender trusselsbeskrivelsen også med at blive. Problemet er dog, at litteraturen om online-radikalisering savner såvel metodisk og teoretisk klarhed som empirisk tyngde, hvorfor litteraturen er præget af både tvetydighed og manglende konsensus.

Rapporten fokuserer primært på de generelle skillelinjer i litteraturen om online-radikalisering. For en mere tilbundsående analyse og diskussion af litteraturens definatoriske spørgsmål og antagelser henvises til Gemmerli.¹ For en kritisk uddybning af beregningsmæssige og kvantitative metoder til forebyggelse af online-radikalisering henvises til Gemmerli.²

¹ Gemmerli, 2014a.

² Gemmerli, 2014b.

På opdagelsesrejse til “terra incognita” – indledning

Online-radikalisering er blevet det nye modeord i radikaliseringsbranchen. Det er måske ikke helt uden grund. En række højtprofilerede terrrorsager – Anders Behring Breivik, Roshonara Choudhry, Colleen LaRose (alias Jihad Jane) mfl. – har skabt en bekymring for internettets rolle under radikaliseringen af unge mennesker. Fra tid til anden dukker nye historier op om personer, som siges at være blevet radikaliseret på nettet. Men der er sjældent egentlig substans i forklaringerne af, hvordan denne proces skulle være foregået.³

Fænomenet *online-radikalisering* er uventet dukket op på det radikaliserings-teoretiske landkort som et endnu ubeskrevet område (terra incognita). Stadig flere forskningsdiscipliner er derfor kommet tilrejsende for med hjælp fra diverse opmålingsredskaber at tegne konturerne af en radikaliseringsmodel, hvor effekten fra internettet og i særdeleshed de sociale medier medregnes. Det store problem i forsøget på at indfange betydningen af radikalisering via sociale medier er dog, at forskningen i såvel radikalisering som sociale processer på internettet stadig er i sin spæde begyndelse, hvorfor analyser og teorier på området endnu er konceptuelt ustabile. Hertil kommer, at et empirisk grundlag, der kaster lys over individers brug af internettet under selve radikaliseringen, er en mangelvare.

Som beskrevet i dette litteraturreviews del 1 (Online-radikalisering: et uafklaret begreb) bærer radikaliseringsbegrebet i forvejen på en tradition af teoretisk dissens og konceptuel uklarhed, hvilket risikerer at fungere som blinde vinkler i beskrivelsen, når onlinedelen lægges til ligningen.⁴ Nissen flytter som bekendt med. Den manglende empiri har fået meget forskning til i stedet primært at fokusere på ekstremistisk onlineindhold. Men hvis forskningen i online-radikalisering skal kunne berettige sit excessive fokus på onlineindhold, må tilgangene snittes over en skabelon, der forudsætter en kausalitet mellem *det at være eksponeret for online-ekstremisme* og *voldelige handlinger*, hvilket implicerer en række problematiske antagelser om *individet før radikalisering*. Selvom megen forskning ofte tager afsæt i terroristers brug af internettet, handler begrebet *online-radikalisering* netop om det før-radikaliserede individs transition til voldelig ekstremisme (via processer på internettet) og ikke om ekstremistisk onlineindhold eller ekstremistiske grupper

³ Edwards & Gribbon, 2013: 40.

⁴ Gemmerli, 2014a.

brug af nettet per se. Ved at fokusere på onlineindhold overlades det ofte til læseren selv at skabe koblingen fra “sårbare unges internetbrug” til radikaliseringsproces og terrorisme som radikaliserings ultio ratio.⁵

Den første rapport opdeler radikaliseringsstilgangene i tre overordnede radikaliseringsforståelser: *ideologisk radikaliseringsstilgang*, *radikaliseringsstilgang til (accept af) vold* og *voldelig radikaliseringsstilgang*. Rapporten finder, at den oftest anvendte tilgang i litteraturen om online-radikaliseringsstilgang, som kort er beskrevet ovenfor, baserer sig på *radikaliseringsstilgang til (accept af) vold* – PET’s definition fra 2009.⁶ Hertil kommer, at diskursen om online-radikaliseringsstilgang henter støtte fra forestillingen om *soloterrorisme* (lone wolf terrorism), hvorfor majoriteten af forskning inden for området fokuserer på individets radikaliseringsstilgang.

Uklarheden til trods sniger begrebet online-radikaliseringsstilgang sig ind fra sidelinjen i den danske kontekst, og fænomenet har nu endelig fået statens fulde bevågenhed. Den 10. januar 2014 nedsatte SRSF-regeringen således et kommissorium, der skal udarbejde en ny handlingsplan for forebyggelse af radikaliseringsstilgang og ekstremisme. Allerede i pressemeddelelsen fremhæves den fremtidige indsats mod “online-radikaliseringsstilgang”,⁷ og af projektbeskrivelsen fremgår det, at projektet skal udvikle metoder til forebyggelse heraf.⁸

Internettet og de sociale mediers rolle i relation til radikaliseringsstilgang er naturligvis et vigtigt forskningsmæssigt spørgsmål. Internettets angiveligt stigende betydning for radikaliseringsstilgang regnes af flere forskere for det største nybrud siden fremkomsten af diskursen om *homegrown terrorism*,⁹ og der er stor enighed om væsentligheden af at studere dette fænomen.¹⁰ Indeværende rapport foretager derfor en kritisk gennemgang af forskningen i online-radikaliseringsstilgang for at afklare, hvilke analytiske sonderinger og skillelinjer der præger feltet. Men de forskellige videnskabelige discipliners mange faktorer, processer, stier etc., som kan siges at påvirke radikaliseringsstilgangen, er både omfangsrige og heterogene.¹¹ Rapporten behandler således

⁵ Edwards & Gribbon, 2013: 41.

⁶ PET, 2009.

⁷ <http://www.sm.dk/Nyheder/Sider/Vis%20Nyhed.aspx?NewsItem=1095>.

⁸ <http://www.sm.dk/data/Dokumentertilnyheder/2014/Kommissorium%20for%20tv%C3%A6rministeriel%20arbejdsgruppe%20om%20handlingsplan%20om%20forebyggelse%20af%20radikaliseringsstilgang%20og%20ekstremisme%201.pdf>.

⁹ Neumann, 2013: 432; Weimann, 2012: 75; Weimann, 2011: 2; Helfstein, 2012: 67.

¹⁰ Schmid, 2013: 31.

¹¹ Schmid, 2013: 6.

analytiske sondringer og skillelinjer i forskningsverdenen mere generelt for på den måde at arbejde på tværs af kakofonien af videnskabelige traditioner og tilgange.¹²

Rapporten er derfor opdelt i et introducerende afsnit om de analytiske grundsondringer samt to hovedafsnit, som er struktureret efter to af online-radikaliseringens grundlæggende skillelinjer: (1) forskningsperspektivets syn på internettet og individet samt (2) opfattelsen af trusselsniveauet. Første hovedafsnit omhandler truslen fra det "gamle" internet, som det anvendes af allerede radikaliserede individer. Her vægtes informationsdeling og anonymitet. Det andet hovedafsnit omhandler truslen fra de nyere sociale mediers påvirkning på sårbare unge (der endnu ikke har gennemgået en radikaliseringsproces). Her vægtes interaktion og fællesskab. Hvert afsnit er opdelt efter forfatterens eller tilgangens vurdering af trusselsniveauet: fra højt trusselsniveau (*trusselsforfægttere*) til lavt trusselsniveau (*trusselsfornægtere*). Konkluderende peger artiklen på fremtidige spørgsmål, som forskningen i online-radikalisering står over for.

¹² For en grundigere gennemgang af radikaliseringslitteraturens mange tilgange henvises til Schmid, 2011; Schmid, 2013; Pisiu, 2013; Borum, 2011a; Borum, 2011b; Silke, 2008; Olesen, 2009. Der er endvidere stor forskel på *online-radikalisering* og *online-deradikalisering eller forebyggelse*. For et kritisk review af litteraturen inden for radikaliseringsforebyggelse med halvautomatiserede beregningsmæssige og kvantitative metoder henvises til Gemmerli, 2014b.

Fra trusselsforfægttere til trusselsfornægttere – analytiske grundsondringer

Flere forhold bevirker, at internettet har indtaget radikaliseringslitteraturens førsteplads over nye bekymrende påvirkninger og tendenser – internettet er både forstærkende og befordrende for forskellige kommunikationsformer. Internettet kan på den ene side siges at være *strukturel faktor* eller *arena* for en mere direkte kommunikation, der går uden om de andre massemediers selvrensning. På den anden side er internettet i kraft af sin tilpasningsevne og de nye sociale mediers hurtige forandringer også at betragte som en *dynamisk faktor* i radikaliseringsammenhæng. Denne dobbeltrolle er med til at skabe uklarhed og forvirring og får betydning for debatten om internettets udvikling og påvirkning på terrortruslen. Begrebet online-radikalisering er derfor skabt til at give onlineindhold og sociale processer på nettet forrang i radikaliseringsforståelsen.

Ekstremistiske onlinefora og sociale medier bugner da også med ekstremt indhold – fra religiøse eller politiske diskurser og kommentarer til samfundsdebatten til videoer af konkrete angreb, afpresninger, gidseltagninger, likvideringer etc.¹³ Også ekstremt indhold af ikkepolitisk karakter som dødsulykker, drengestreger, mobning (f.eks. happy slapping), udfordringer (f.eks. neknomination) etc. kan findes i utallige afskygninger. I tilgift besidder ekstremistiske grupper og online-propagandister mange af de samme IT-kundskaber som reklamebranchen og filmindustrien. Kun fantasien og den teknologiske udvikling sætter grænser. Der er i forskningsverdenen gjort flere forsøg på at kategorisere og tematisere onlineindholdet, og beskrivelserne er mangeartede.¹⁴ Den empiriske indsamling og videnskabelige gennemgang synes dog altid at halte to skridt bagefter, og nye metoder til indsamling og beskrivelse af empiri efterspørges derfor.¹⁵

Hvilken betydning internettet (og de sociale medier) får for trusselsniveauet – altså risikoen for radikaliserings og terrorisme – vurderes meget forskelligt af radikaliseringsforskerne imellem. Overordnet kan tendenserne dog siges at trække i to retninger: *trusselsforfægttere* og *trusselsfornægttere*. *Trusselsforfægtterne*

¹³ Bhui & Ibrahim, 2013: 227.

¹⁴ Lennings et al., 2010; Kaschesky et al., 2012; Prentice et al., 2010; Sivek, 2013; Berger & Strathearn, 2013; Rieger et al., 2013; Holbrook et al., 2013; Sunde, 2013; Helfstein, 2012; Bhui & Ibrahim, 2013.

¹⁵ McFarlane, 2010: 3.

fremhæver teknologiens udvikling som strategisk kapacitet og rekrutteringsværktøj i hænderne på allerede radikaliserede terrorister, som planlægger konkrete aktioner, hvilket vurderes at øge trusselsniveauet betragteligt. De sociale medier kan i dette perspektiv fungere som arena for radikalisering af sårbare unge, og den kraftige vækst i brugen af sociale medier blandt ekstremister og terrornetværk ses som en indikation herpå.¹⁶ Nogle forskere opfatter derfor særligt en onlineskabt virkelighed som den afgørende faktor, der kan give soloterrorismen (*lone wolf terrorism*) fuld gennemslagskraft.¹⁷

Heroverfor bemærker *trusselsfornægterne*, at processerne (socialt, psykologisk og sociologisk) grundlæggende stadig er de samme, hvorfor trusselsniveauet alt andet lige er relativt uforandret. Forskerne nedtoner internettets betydning og peger på, at radikalisering stadig i høj grad har rod i den "virkelige" verden, og at risikoen for radikalisering og rekruttering via nettet er stærkt overvurderet.¹⁸

Såvel trusselsforfægtere som trusselsfornægtere kan vægte forskellige aspekter af internettet i deres analyser. En grundlæggende sondring på tværs af de to trusselsbeskrivelser handler således om, hvilket analytisk-empirisk fokus forskningen anlægger. Én gruppe forskere fokuserer næsten udelukkende på det ekstremistiske onlineindhold, hvilket er lettilgængeligt og hyppigt beskrevet. Denne gruppe beskæftiger sig således i udgangspunktet med de allerede (ideologisk)radikaliserede individer og anser primært internettet som ekstremismens og terrorismens strategiske værktøj. En anden gruppe forskere søger i stedet at blive klogere på onlineindholdets og de sociale mediers effekt på før-radikaliserede sårbare unge. Her fokuseres på indholdets indvirkning på selve radikaliseringsprocessen, og forskerne prøver at tilnærme sig en forståelse for onlineinteraktionens reelle radikaliseringseffekt, samt hvorledes sociale medier anvendes i løbet af radikaliseringsprocessen.

I forlængelse af de ovenstående sondringer kan det være nyttigt yderligere at sondre mellem Web 1.0 og Web 2.0. Web 1.0, det klassiske internet, beskrives som den udvikling, internettet er undergået siden begyndelsen. Her vægtes decentralitet, anonymitet og informationsdeling. Internetkommunikationen betragtes som en statisk envejskommunikation, og internetbrugerne opfattes primært som

¹⁶ PPN, 2011: 5; Bermingsham et al., 2009: 1.

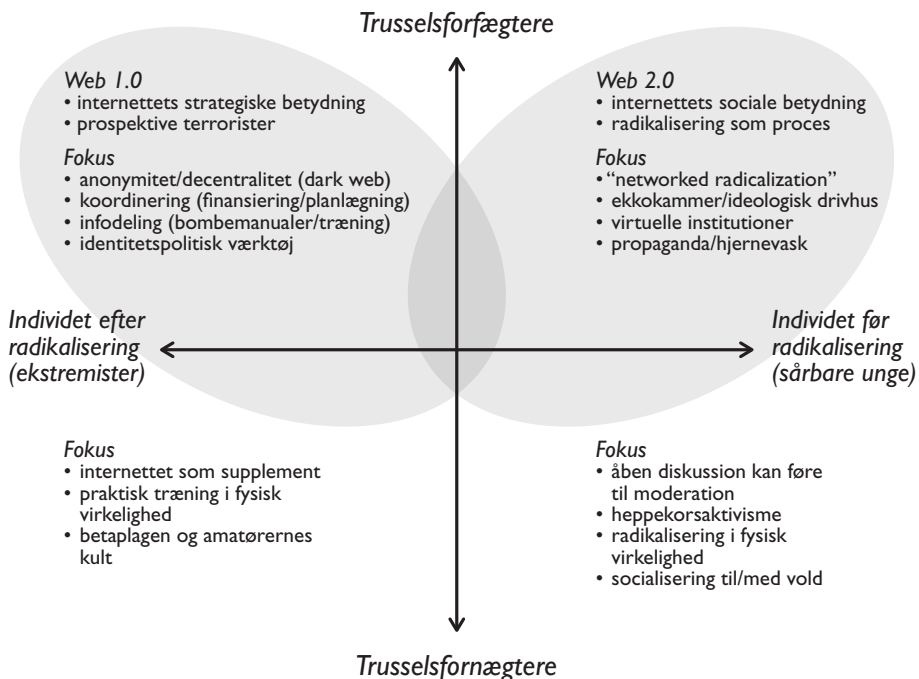
¹⁷ Helfstein, 2012: 7; Difraoui, 2012: 67.

¹⁸ Stevens & Neumann, 2009: 13.

indholdskonsumenter. Med Web 2.0, de sociale mediers fremkomst, forvandles det statiske og tekstbaserede internet til et mere flydende kommunikativt rum, hvor brugerne i langt højere grad får indflydelse på udviklingen (bliver indholdsproducenter), og hvor kommunikationen ofte er tovejs – i forbindelse med et mindre onlinefællesskab eller diaspora. Nøgleordene for den udvikling er interaktion, fællesskab og åbenhed.¹⁹

Web 1.0 lægger derfor primært op til strategiske terroranalyser, hvorimod Web 2.0 i højere grad taler til radikaliserings-teoriens forståelse af det sociale. Grunden til inddragelse af den Web 1.0-fokuserede forskning i nedenstående litteraturgennemgang er dog, at der er et stort empirisk og teoretisk overlap mellem de to perspektiver, samt at mange forskere fra den første kategori har indflydelse på policydebatten om online-radikalisering. Den største forskel mellem forskningstilgangene ligger således i en glidende overgang fra én subjekt- eller

Figur 1. Diagram over skillelinjer og fokusområder i litteraturen

¹⁹ Bhui & Ibrahim, 2013: 221.

individforståelse til en anden, samt i hvilken trusselsbeskrivelse analysen knytter sig til. Dette giver samlet set to kontinuua: et, som omhandler individets placering i radikaliseringsen, og et, som omhandler vurderingen af trusselsniveauet. Herudover er der i den trusselsforfægtende kategori en tendens til sammenfald mellem individperspektivet og fokus på henholdsvis Web 1.0 og Web 2.0. Disse sondringer er illustreret i nedenstående figur, hvor også forskningens overordnede fokusområder står angivet.

Terroristerne på internettet – Web 1.0

Der er udbredt enighed blandt de fleste forskere i radikaliserings (og online-radikaliserings) om, at internettet har en eller anden betydning for radikaliserings. Men om denne betydning er særlig og iboende for internettet, eller om den blot er en forstærkning af eller erstatning for allerede eksisterende processer, får indflydelse på vurderingen af trusselsniveauet samt for forståelsen af online-radikaliserings som processuelt begreb.

Rapportens første hovedafsnit fokuserer på ovenstående diagrams venstre side, dvs. feltet af trusselsforfægttere og trusselsfornægttere, der fortrinsvis interesserer sig for det radikale onlineindhold og internettet i en Web 1.0-forståelse. Det overordnede tema er således internettet som strategisk værktøj for ekstremistiske grupper og soloterrorister.

Internettet som våben – trusselsforfægttere

“The real threat now comes from the single individual, the “lone wolf”, living next door, radicalized on the internet, and plotting strikes in the dark”.²⁰

Gabriel Weimann, professor i kommunikation ved universitetet i Haifa, er blandt de største og mest fremtrædende trusselsforfægttere og eksponent for, at det frie og uregulerede internet (Web 1.0) skal opfattes som en betragtelig risiko for det moderne åbne demokrati. Selv om ovenstående citat kan siges at være onlineproblemstillingen sat på spidsen, taler forestillingen om soloterroristens ubemærkede radikaliserings-tilrationaler i mange forsknings- og policyorienterede kredse. Weimann er derfor flittigt citeret for en række artikler²¹, der alle betoner terrortruslen fra et medie- og kommunikationsteoretisk perspektiv. Og Weimann lægger, som flere andre terror- og radikaliseringsforskere, vægt på, hvorledes internettets mange positive egenskaber – decentralitet, anonymitet, hurtighed, evne til at forbinde kontakter og sprede information og propaganda – bliver til farlige våben i hænderne på mennesker med slette hensigter.²² “Postmoderne terrorister”, som Weimann kalder generationen af internetkyndige subversive

²⁰ Weimann, 2012: 75.

²¹ Weimann, 2004; 2008; 2011; 2012; Tsfati & Weimann, 2002.

²² Weimann, 2004: 1; Weimann, 2011: 2; Rieger et al., 2013: 16; McFarlane, 2010: 7; Correa & Sureka, 2013: 1; Caiani & Wagemann, 2009: 67; Schmid, 2013: 33.

kræfter, formår derved at drage fordel af globalisering, teknologisk udvikling og fraværet af censur og kontrol på internettet.²³

Weimann går endog så vidt som til at betegne internettet som et væksthus for farligt ideologisk tankegods og en platform for spredning af "lone-wolf tactics".²⁴ Denne beskrivelse forbinder, som i afsnittets indledende citat, truslen fra soloterrorismen direkte med internettets udbredelse og succes. Soloterrorismen har ifølge Weimann den store strategiske fordel frem for netværk og grupper, at den langt lettere undgår opdagelse, inden et evt. terroranslag finder sted: "They connect, communicate and share information, know-how and guidance – all online – on the 'Dark Web'".²⁵

Weimann betragter det som et stærkt stigende problem, at de ensomme ulve synes at komme med mange forskellige ekstreme baggrunde.²⁶ Også Cohen et al. fra Totalforsvarets forskningsinstitut i Stockholm understreger i en forskningsartikel om online-radikalisering den lavere *kapabilitetstærskel*, som informationsdeling og særligt bombemanualer og geografisk data bidrager med.²⁷

Andre radikaliserings- og terrorforskere – Daniel Köhler, Guido Steinberg, Robin L. Thompson mfl. – argumenterer ydermere for, at internettet også faciliterer en større udbredelse af ideologi og en bedre medlemsintegration i de forskellige bevægelser, hvilket kan medføre stabilisering af ideologien og konsolidering af dennes verdensanskuelse.²⁸ Både Köhler og Steinberg er indirekte med til at understrege trusselsforfægternes interesse for onlineindholdets ideologiske karakter. Frygten for ideologiens farlighed, som også Weimann er optaget af, lægger sig således meget tæt op ad ideen om en samfundsmæssig uønsket *ideologisk radikalisering*, der indeholder et potentielt voldeligt moment. Herudover spekuleres der i, om internettet vil kunne fungere som erstatning for terrortræningslejre i udlandet og derved give specielt militante islamister en ny og farlig fordel i den globale terrorkrig. Som Steinberg fastslår, er der dog stor uenighed om, hvilke funktioner internettet kan overtage fra den "fysiske" terrortræning.²⁹

²³ Weimann, 2008: 70; Weimann, 2011: 2.

²⁴ Weimann, 2012: 79; Weimann, 2012: 7.

²⁵ Weimann, 2012: 76.

²⁶ Weimann, 2012: 75.

²⁷ Cohen et al., 2014: 246.

²⁸ Köhler, 2012: 13; Thompson, 2011: 168.

²⁹ Steinberg, 2012: 8-9.

Set i et lidt bredere sociologisk perspektiv spiller internettet også en rolle under udviklingen af identiteter og etableringen af bestemte tilhørsforhold. Forfattere, som vægter disse elementer, har dog samtidig for vane at moderere det trusselsforfægtende terrorstrategiske synspunkt. Her forstås internettets informationshav som et sted, hvor den enkelte midlertidigt kan kaste et identitetsanker og koble sig til et virtuelt fællesskab af ligesindede.³⁰ De mere moderate trusselsforfægttere skeler således kraftigt til de meget varierende offlineforhold. Et eksempel herpå er Bruce McFarlanes studier af onlineindhold i søgen efter elementer af eller indikationer på "Online Violent Radicalisation", hvilket altså understreger bestræbelsen på at ekstrahere de voldsfremmende elementer fra onlineindholdet. Der sker således med introduktionen af det mere eksplicite fokus på voldsfremmende indhold en forskydning af radikaliseringsbegrebet fra *ideologisk radikalisering (med strategiske risici)* i retning af *radikalisering til (accept af) vold*.³¹ At ideologien ikke længere (alene) er i fokus, medfører også en større interesse for at se onlineadfærd i relation til offlinehændelser. Internettet er i det perspektiv ikke en ny og anderledes trussel, men snarere en forstærkning af allerede eksisterende forhold.³²

Betaplagen og amatørernes kult – trusselsfor nægtere

Fra august 2008 til december 2013 er Facebook gået fra 100 mio. brugere til over 1,2 mia. brugere på verdensplan. Det har naturligvis en betydning, når hen ved en femtedel af verdens befolkning anvender den samme sociale platform, men tolvdoblingen synes ikke at have haft samme forøgende effekt på soloterrorismen. Så når enkelte forskere lægger ud med de svimlende tal for sociale mediers hurtigt voksende udbredelse som argument for en større trussel, satser de på, at læseren selv med Weimanns formanende ord i baghovedet laver koblingerne fra sociale medier til terror. En sådan kobling kan siges at placere sig i feltet mellem *ideologisk radikalisering* og *radikalisering til (accept af) vold*.

En del forskere har taget til genmæle mod Weimanns forsøg på at tale et trusselsbillede frem. Den norske FFI-forsker Anne Stenersen mfl. bemærker således i kritikker af Weimann og ligesindede trusselsforfægttere, at ekstremisternes brug af sociale medier ikke er væsensforskellig fra ikkeekstremistiske personers adfærd på nettet.³³ For

³⁰ Caiani & Wagemann, 2009: 68.

³¹ McFarlane, 2010: 2.

³² PPN, 2011: 4.

³³ Stenersen, 2008: 215; Neumann, 2013: 433; Royal Canadian Mounted Police, 2011: 6.

Stenersen bliver det væsentligste spørgsmål i stedet, hvorvidt internettet kan anvendes af etablerede terrororganisationer til optræning af deres følgere. Hun undersøger derfor al-Qaeda's brug af internettet og ender med at konkludere, at internettet endnu ikke har udviklet sig til den virtuelle træningslejr for al-Qaeda-terrorister, som mange trusselsforfægttere ellers har forsøgt at gøre det til.³⁴ I stedet er internettet blevet til en omfattende infobank med et bredt udvalg af mere eller mindre brugbare manualer. Frem for at betragte internettet som et "jihaduniversitet" foreslår Stenersen derfor at bruge metaforen "en indskoling til jihad".³⁵

Onlineskoling af potentielle terrorister gennem bombemanualer, how-to-videoer etc., er derfor endnu et element af onlinefarlighed, som tit og ofte fremhæves af trusselsforfægttere. Men trods de mange ekstremismetilbud tyder meget ifølge flere forskere på, at mange terrorceller først bliver effektive gennem "virkelig" fysisk træning.³⁶ Dette ses blandt andet ved, at de mest selvgjorte og autonome af slagsen oftest ender med at udføre en ineffektiv ti-tommelfingre-terrorisme, hvis de da ikke snubler på vejen – her er Anders Behring Breivik dog delvis en undtagelse.³⁷

Tekniske undersøgelser af bombemanualer og lignende har også afsløret, at disse er problematiske på flere områder, og at forestillingen af internettet som en virtuel træningslejr derfor ifølge nogle kritikere må siges at være stærkt overvurderet.³⁸ Meget af indholdet er teknisk betragtet mangelfuldt eller måske oven i købet manipuleret, hvilket kan blive en farlig fornøjelse for den uerfarne terrorist.³⁹ Der er herudover, som Michael Kenney understreger, stor forskel på praktisk og teoretisk viden, når det kommer til virkeliggørelsen af de voldelige intentioner. Den praktiske viden lader sig modsat den teoretiske viden ikke så let overføre via internettet. Den er kontekstafhængig og baserer sig på kropslig erfaring og indlæring.⁴⁰ Kenney fastholder derfor, at trusselsforfægttere og antiterrorfrontløbere som Weimann er med til at blæse det operationelle onlineindholds betydning ud af proportioner. Ganske vist er internettet meget velegnet til deling af *teoretisk* operationel viden, men en *praktisk* operationel viden kræver træning og øvelse i den virkelige verden.⁴¹

³⁴ Stenersen, 2008: 215-216.

³⁵ Stenersen, 2008: 231.

³⁶ Pissou, 2013: 76; Neumann, 2013: 434.

³⁷ Nesser et al., 2013: 86.

³⁸ Nesser, 2008: 234.

³⁹ Kenney, 2010: 178.

⁴⁰ Kenney, 2010: 180.

⁴¹ Kenney, 2010: 192.

Præcis som dygtige soldater ikke kan uddannes fra en hjemmecomputer, fordrer militant engagement væsentlig mere, end onlinefællesskaber ofte kan tilbyde. Dertil kommer, at det rige udbud af manualer, instruktionsvideoer mv. blot bidrager til en uoverskuelig informationsmængde. Mange europæiske islamistiske terroraspiranter er da også, ifølge Petter Nesser et al., drevet af et stort ønske om netop militær træning og erfaring, hvilket debatten om “foreign fighters” i Syrien også understreger.⁴²

Guido Steinberg bemærker ligeledes, at de åbne sociale mediers udbredelse har medført stadig mindre direkte operationel kontakt mellem terroraspiranter og ledende ekstremistiske grupper eller terrororganisationer. Ekstremismens indtog i de sociale medier synes altså at have medført, at onlinekontakten i stadig større udstrækning fokuserer på udbredelse af propaganda frem for koordinering og planlægning af terroraktioner. Internettets udvikling mod Web 2.0 kan ganske vist spille en rolle under radikalisering og rekruttering, men udviklingen er samtidig med til at fortrænge den operationelle deling og taktiske koordinering.⁴³ Netop derfor kan det indvendes, at forskningen i online-radikalisering bør komme ud over sit excessive fokus på strategiske fortolkninger af onlineindholdets potentielle effekter og rette blikket mod de sociale mediers *sociale* effekter på radikaliserings – hvilket vil være omdrejningspunktet for næste afsnit.

Overordnet betragtet kunne det altså godt se ud, som om de selvsamme faktorer, der har gjort internettet så attraktivt for subversive og ekstremistiske kræfter, nu synes at dekonstruere den organiserede voldelige ekstremisme indefra. Johnny Ryan arbejder således med en tese om, at internettets plastiske karakter smitter af på de militante bevægelser. Bottom-up-aktivisme undergraver således den nødvendige professionelle kapacitet og holder bevægelserne fast i en slags betaversion, der konstant fordrer mere udvikling og omstrukturering. Som Ryan formulerer det:

“To grow one’s network and appeal to prospective self-starters, one must expose one’s message to the hazards of the Internet—rendering it plastic and subject to the perpetual beta [...] Once militants engage in discussion in the wider, open Internet beyond the locked web forums where their own devotees congregate, they fall prey to the same Internet phenomenon that frustrates state narratives”.⁴⁴

⁴² Nesser, 2008: 235; Nesser et al., 2013: 90.

⁴³ Steinberg, 2012: 20.

⁴⁴ Ryan, 2007.

Sårbare unge og radikaliserende sociale medier – Web 2.0

Internettet (Web 1.0) har længe været indbegrebet af anonymitet, hurtighed, tilgængelighed og lave publiceringsomkostninger, hvilket har medført en underskov af lyssky aktiviteter.⁴⁵ Gemt væk bag krypteringer og lukkede fora har terrornetværk hidtil arbejdet i ly af internettets anarkiske principper. De sociale medier – Facebook, YouTube, Twitter, Paltalk – påvirker dog denne tendens. Med de sociale mediers indtog har interaktion og åbenhed givet ekstremistiske grupperinger en helt ny adgang til den før-radikaliserede befolkning, hvilket har flyttet noget af aktiviteten væk fra de lukkede fora, hvor kvaliteten af indholdet samtidig er blevet dårligere. Før i tiden ventede de ekstremistiske grupperinger på, at ligesindede selv fandt frem til deres netværk – at unge mennesker ville forville sig ned i internettets ekstremismesorte underverden. I dag har radikale grupperinger via de førende sociale medier fået en langt større berøringsflade.⁴⁶ De sociale medier tillader en større udbredelse af propagandamateriale end de lidt ældre lukkede fora, og den fleksible interaktivitet muliggør ifølge flere forskere en mere målrettet og flersidig kommunikation.⁴⁷ En almindelig fortælling om internettet og de sociale medier inden for forskningen i radikalisering er således, at de kan forbinde forskellige mennesker med antisociale tilbøjeligheder samt skaffe let adgang til ideologiske strukturer, der kan skabe en grad af orden og en styrket selvopfattelse og give en problematisk og barsk virkelighed mening.⁴⁸ Samtidig gør brugen af sociale medier dog de forskellige grupper og bevægelser langt mere sårbare over for overvågning fra såvel efterretningstjenester som politiske modstandere.⁴⁹

Hvad angår den globale militant-islamistiske bevægelse, markerer overgangen til sociale medier også en række sproglige tendenser. Mens de gamle jihadifora oftest fungerede på arabisk, er hovedsproget på de sociale medier, især Twitter, engelsk.⁵⁰ Herudover er der kommet undertekster på mange videoer (ofte også på engelsk), kvaliteten af oversættelserne og sproget mere generelt er væsentlig forbedret, og

⁴⁵ Correa & Sureka, 2013: 2.

⁴⁶ Zelin, 2013: 6.

⁴⁷ Bhui & Ibrahim, 2013: 221; Steinberg, 2012: 13-14; Stevens & Neumann, 2009: 12.

⁴⁸ Halverson & Way, 2012: 148.

⁴⁹ Steinberg, 2012: 14.

⁵⁰ Zelin, 2013: 12.

betydningsfulde jihadisider har nu sektioner på engelsk, fransk og tysk.⁵¹ Også det famøse al-Qaeda-relaterede tidsskrift *Inspire Magazine* kan nu ud over på engelsk læses på arabisk, russisk, indonesisk og urdu.⁵² Endelig synes der at være en forskel på debatkulturen på de forskellige sprog. De engelsksprogede jihadifora har således ofte en debatkultur, hvor der kan være uenighed om en række forskellige spørgsmål. I modsætning hertil bærer de arabisksprogede sider mere præg af debattens fravær.⁵³ Denne udvikling er naturligvis med til at forhøje alarmberedskabet i visse policy- og forskningskredse, men det rejser også en masse nye spørgsmål.

På trods af de få egentlige definitioner på online-radikalisering⁵⁴ findes der mangfoldige modeller, som forsøger at beskrive, hvordan onlineradikalisering foregår. Peter Neumann⁵⁵ nævner eksempelvis seks forskellige forklaringsmodeller, der fremstiller online-radikalisering som et særskilt fænomen. En smule karikeret kan det dog siges, at der findes lige så mange teorier, som der findes forskere inden for feltet, omend nogle overordnede temaer går igen med varierende grader af "trusselsniveau" tilkøbet. Det drejer sig om alt fra Scott Helfsteins nedenfor citerede kælderfantasier om soloterrorismens trussel til teorier om amatørismens snigende indefraopløsning af de globale terrorbevægelser.⁵⁶ Det overordnede tema for dette hovedafsnit er således internettet som radikaliseringværktøj i mødet mellem online-ekstremismen og påvirkningstruede individer.

"Networked radicalization" – trusselsforfægtre

"There is a persistent and perhaps not unwarranted fear that teenagers will emerge from their basements after hours of exposure to online radical material and be full-blown terrorists. This remains in the realm of possibility, but the likelihood of observing this behavior on any expansive scale is small".⁵⁷

⁵¹ PPN, 2011: 6.

⁵² McFarlane, 2010: 9.

⁵³ PPN, 2011: 6.

⁵⁴ Gemmerli, 2014a.

⁵⁵ Neumann, 2013: 436.

⁵⁶ Ryan, 2007.

⁵⁷ Helfstein, 2012: 67.

Weimann vurderer, at 90 procent af al terroristaktivitet på nettet nu foregår via sociale medier.⁵⁸ Her har de ensomme ulve (soloterroristerne) koblet sig på den “virtuelle ulveflok”, som de kan radikalisere og terrortræne sammen med.⁵⁹ Disse virtuelle fællesskaber ville ifølge nogle vurderinger være risikable, hvis ikke ligefrem umulige, i den fysiske virkelighed.⁶⁰ Derfor forudsiger Weimann, Difraoui mfl., at problemet med soloterrorisme vil tiltage parallelt med udviklingen af de sociale medier.⁶¹

Blandt de fremmeste forfægtere af truslen fra ekstremisternes brug af de sociale medier er Scott Helfstein. Han er blandt de forskere og teoretikere, der tydeligst og mest konceptuelt har taget udfordringen fra de sociale medier op og samlet den i en radikaliseringsmodel. Helfsteins modeller har da også allerede bredt sig til andre studier⁶², hvor de bliver operationaliseret til analyser af ekstremistisk onlineindhold.

Ifølge Helfstein er de sociale medier med til at gøre ekstremistisk propaganda personlig og interaktiv på “meget farlig vis”.⁶³ I internettets umiddelbart selvomsluttede ekstreme kanaler finder han således de rette vækstbetingelser for, at ekstremistiske tanker kan vokse sig store og spredes gennem onlinekommunikationen. Helfstein understreger, at radikalisering og social interaktion er nært knyttede processer. Dette får ham til at forkaste ideen om, at det er muligt at antage radikale ideologiske synspunkter som isoleret individ uden en form for social interaktion.⁶⁴ På den baggrund udvikler Helfstein online-radikaliseringskonceptet “networked radicalization”, der arbejder ud fra en radikaliseringsmodel bestående af fire faser (awareness, interest, acceptance, implementation) og tager udgangspunkt i to hypoteser.

Hypoteserne foreskriver, hvorledes betydningen af sociale forbindelser forandres i løbet af radikaliseringsens forskellige faser, og at relationen mellem de sociale forbindelser og de ideologiske tilbøjeligheder blandt radikale udviser en ikkelineær sammenhæng undervejs i radikaliseringsen – dvs. der er et punkt, hvor de to elementer er stærkest gensidigt konstituerende.⁶⁵ Helfstein mener at kunne påvise

⁵⁸ Weimann, 2012: 84.

⁵⁹ Weimann, 2012: 78.

⁶⁰ Stevens & Neumann, 2009: 12.

⁶¹ Weimann, 2012: 83; Difraoui, 2012: 67.

⁶² Sivek, 2013.

⁶³ Helfstein, 2012: 67.

⁶⁴ Helfstein, 2012: 28.

⁶⁵ Helfstein, 2012: 42.

denne sammenhæng, hvilket får ham til at konkludere, at social interaktion er mest vital for den fase i radikaliseringsmodellen, som han kalder acceptfasen – radikaliseringsens tredje fase.

Ud fra sine statistiske studier finder Helfstein derfor en tilbøjelighed blandt aspirerende terrorister til at være mest påvirkelige over for en målrettet intervention på netop dette tidspunkt i radikaliseringen, da individer her søger sociale relationer som støtte til at overvinde normative forbehold over for voldelig handling.⁶⁶ Med andre ord er det ifølge Helfstein netop under acceptfasen, at individet via social opbakning og indoktrinering gribes af *viljen til vold* og foretager springet fra tænkning til handling.

Det er på den baggrund en del af Helfsteins foreskrevne strategi, at myndighederne bør blive bedre til at identificere individer i de tidlige faser (hvor de flirter med ideologien), så de kan stå klar på sidelinjen til at intervenere på det strategisk rigtige tidspunkt – inden “acceptfasen” går over i “implementeringsfasen”.⁶⁷ For at stoppe spredningen af den farlige ideologi må myndighederne ifølge Helfstein på det rette tidspunkt bryde individets sociale forbindelser (inddæmme smittefaren og påvirkningsfaktoren) og imødegå de sociale og neurologiske ideologiske strukturer ved gentagne gange at falsificere ideologien.⁶⁸ Helfstein fastholder, at man må forstå ideologiens sociale og biologiske forankring, hvorfor den voldelige ideologi ikke blot kan falsificeres med et snuptag, men kræver vedholdenhed og gentagne interventioner.⁶⁹

Det sociale i Helfsteins teori består primært i tanken om netværk, som tillader en langt større og mere ukontrolleret informationsdeling end tidligere. Netværket er således en risikofaktor grundet sin evne til at sprede radikal ideologi blandt dets medlemmer, hvilket er med til at forstærke og validere ekstremistiske normer.⁷⁰ På trods af Helfsteins fokus på de sociale netværk er hans forståelse af online-radikaliseringsåledes bygget op omkring et rational-choice-individ, der kan foretage cost-benefit-analyser og er underlagt rationelle og beregnelige kausalitetsforhold.⁷¹ Under hele Helfsteins kælderfantasi ligger der altså en idé om, at unge mennesker

⁶⁶ Helfstein, 2012: 3-4.

⁶⁷ Helfstein, 2012: 3-4.

⁶⁸ Helfstein, 2012: 3.

⁶⁹ Helfstein, 2012: 66.

⁷⁰ Helfstein, 2012: 47.

⁷¹ Helfstein, 2012: 71.

kan “programmeres” til en falsk ideologisk bevidsthed, der kan sprede sig via sociale medier som en kognitiv virus. Heri er også underforstået, at mennesker er naturligt uideologiske og neutrale, hvorfor de netop vil kunne kureres gennem falsificering af ideologien. Dette afspejler naturligvis et særligt afgrænset subjekt- eller individperspektiv og bygger på en række antagelser, der er blinde over for såvel individpsykologiske som sociale og samfundspolitiske forhold.

Ideen om det uideologiske menneske forkastes af alle essentialismekritiske videnskabelige traditioner, ligesom ideen om det rationelle individ er stærkt omdiskuteret – specielt inden for terrorisme- og ekstremismeforskning. Ideologier forstået som kognitive vira forekommer ligeledes at være en efterrationaliseret skrivebordskonstruktion, der skal legitimere og naturalisere et bestemt syn på sandhed, objektivitet og neutralitet. Som sådan kan Helfsteins teori derfor netop kritiseres for selv at være ideologi par excellence.

Ekstremismens ekkokammer – mellem fornægttere og forfægttere

Hvad Helfstein tilnærmer sig, men alligevel aldrig helt berører, er den meget almindelige opfattelse, at internettet skaber lommer af ideologiske båndsløjfer, hvor anderledes tænkning og radikale ideologier lever et for den brede offentlighed ubemærket liv – som isolerede miniøkosystemer af radikal tænkning. Specielt forskere med et sociologisk og socialpsykologisk afsæt interesserer sig for dette fænomen, som de også kalder for “ekkokammerfænomenet”.

Helt overordnet siges internettet at have fået en betydning for radikaliseringsfeltet i kraft af udbredelsen af deloffentligheder eller deciderede modoffentligheder. Mens de klassiske massemedier spreder terrorismens budskaber med en bestemt negativ frame/vinkling, kan internettet tilbyde mere ufiltreret propaganda i små lommer af subkulturer.⁷² Det er blandt andet denne udspaltning af offentligheder samt internettets decentralitet, hurtighed og anonymitet, der har fået spekulationerne i gang om påvirkningen fra internettet og de sociale medier.

Forskerne kommer med forskellige bud på, hvilken effekt det virtuelle ekkokammer kan have på radikaliseringen. Et bud er, at det netop som båndsløjfe er med til at accelerere en radikaliserings.⁷³ Ekkokammeret kan således være med til at illustrere

⁷² Olesen, 2009: 26.

⁷³ Edwards & Gribbon, 2013: 45.

og forstærke ideologiske budskaber og narrativer. De sociale medier giver potentielle rekrutter direkte adgang til de nyeste filmklip og billeder fra f.eks. konfliktzoner ude i verden, hvilket på forskellig vis kan virke som propaganda på sårbare unge beskuer. Ekkokammeret kan også siges at skabe et socialt miljø, hvor "normalt" uacceptable holdninger og problematisk adfærd kan blive normaliseret efter en polariserings- og konsensusdynamik, hvor de mest ekstreme og bastante ytringer modtager størst hyldest.⁷⁴

Terrorforskeren Robyn Torok har udviklet netop dette perspektiv til en teori om online-radikalisering. Torok tager afsæt i grounded theory og den franske filosof og idéhistoriker Michel Foucault. Grundtanken i hendes teori er, at sociale mediers onlinefællesskaber kan udvikle sig til "institutioner" for rekruttering, radikaliserings og terrorisme. Det er inden for disse institutioner, at holdninger skabes, rationaler udvikles, og individer omformes og "normaliseres" til terror.⁷⁵ Brugen af sociale medier kan altså normalisere og forstærke en bestemt adfærd gennem blandt andet ovenfor nævnte polariserings- og konsensusdynamik, hvor den mest ekstreme holdning kommer til at repræsentere gruppen.⁷⁶ Ifølge Torok kommer disse institutioner til at virke som selvvalgte virtuelle fæstningsværker, der virker specielt tillokkende for utilpassede unge, som opsøger fantasinarrativer, der tildeler dem selv ny betydning og mening.

Modsat mange andre forskere inden for genren af trusselsforfægtere med fokus på sociale medier vægter Torok i særlig grad social isolation som en væsentlig faktor for onlineinstitutionernes virkningskraft. Selvvalgt isolation (fra alternative ideer og anden normaliserende indflydelse) tillader en større "institutionel" påvirkningsgrad i normaliseringsprocessen. Torok har derfor også soloterrorismen som teoriens empiriske omdrejningspunkt.⁷⁷ Ifølge dette ræsonnement synes der således at være et slags trade-off mellem lukkethedens normaliseringseffekt og de sociale mediers evne til gennem åbne netværk at lokke nye individer til. Med andre ord stiller de sociale medier ekstremistiske grupper over for et trade-off mellem radikaliserings og rekruttering.

Daniel Köhler arbejder ud fra en lignende tilgang, hvor han betragter internettet som en socialiserende institution for selvradikaliserede soloterrorister.⁷⁸ På

⁷⁴ Stevens & Neumann, 2009: 12.

⁷⁵ Torok, 2013: 2.

⁷⁶ Torok, 2013: 6.

⁷⁷ Torok, 2013: 6-7.

⁷⁸ Köhler, 2012: 1.

baggrund af otte kvalitative exitinterviews med tidligere højreekstremister undersøger Köhler internettets betydning i radikaliseringsprocessen.⁷⁹ Köhler finder, at særligt yngre interviewpersoner er blevet onlineindoktrineret og først derefter integreret i offline strukturer.⁸⁰ Her betragtes online-radikalisering altså som noget, der går forud for rekruttering, hvilket stemmer nogenlunde overens med ideen om *radikalisering til (accept af) vold*. Petter Nesser et al. understreger dog i modsætning hertil *online-radikalisering* som et gruppefænomen, hvor Web 2.0 giver ekstremistiske grupper nogle nye muligheder for at socialisere på internettet, hvilket muliggør grupperadikalisering og forberedelse af voldsaktioner.⁸¹

Ekkokammerteoriene har en del svagheder. Ekkokammerteoriene fremkommer med en radikaliseringsbeskrivelse, der placerer hele årsagen hos onlineinstitutionen. Ligesom psykologiske faktorer må udgrænses, holdes det omgivende "normalsamfund" også ude af ligningen – det er alene ekstremismen, som er udslagsgivende. Og som bl.a. terrorforskeren Alex P. Schmid har bemærket, synes dette netop aldrig at være tilfældet.⁸² Som det hedder med et lidt slidt udtryk: It takes two to tango. "Normalsamfundets" deltagelse i radikaliseringsprocessen kommer kun ind som implicit baggrund og målestok for kategorien "utilpassede unge". Men samfundet spiller formodentlig en langt større rolle i konsolideringen af sociale grupper etc. For at socialisering kan fungere som eneste forklaring, forudsætter det ud over udgrænsningen af de ovennævnte elementer et "tomt" subjekt eller et individ med en såkaldt "kognitiv åbning", som så sættes under den ekstremistiske osteklokke. Men hvilke forhold der faciliterer, at individet overhovedet havner under osteklokken, nævner teoriene ikke. Noget må altså allerede være "gået galt", for at noget andet kan gå galt. Tidsperspektivet er ikke uvæsentligt. Tilføjes de psykologiske faktorer eksempelvis, er billedet pludselig uoverstigelig komplekst.

Herudover bygger ekkokammerteoriens idé om "isolation af synspunkter som den stærkest normaliserende effekt" på en implicit markedsmetafor. For at være effektiv må institutionen opnå monopol på markedet af fortællinger om virkeligheden. Selvom dette synes intuitivt at give mening, stiller det stadig spørgsmål til, hvilke perspektiver en sådan markedsbaseret metafor derfor fortrænger. Eksempelvis sammenkædes tænkning og handling til en sammenhængende vare, der lader

⁷⁹ Köhler, 2012: 5.

⁸⁰ Köhler, 2012: 9.

⁸¹ Nesser et al., 2013: 100-101.

⁸² Schmid, 2013: iv.

viljen til vold stå uforklaret hen. Herudover forsøger markedsmetaforen at “sælge” ideen om, at ideologi stadig kan opfattes som et rationelt valg, onlineinstitutionen taget i betragtning. Heroverfor kan man dog spørge, om der ikke altid har eksisteret subkulturer og modoffentligheder båret oppe af konspirationsteorier og andre antimainstream-synspunkter – uden at dette har givet udslag i voldelige bevægelser. Som så mange andre teorier inden for radikaliseringslitteraturen risikerer ekkokammerteoriene altså at tilskrive de komponenter i den store radikaliseringsbuffet, som de har valgt at lægge på tallerkenen, for stor betydning.

Et andet tysk studie med afsæt i etablerede kommunikations-, medie- og socialpsykologiske teorier og analysemodeller undersøger effekten af ekstremistisk internetpropaganda på aggressiv adfærd blandt unge mennesker, men finder kun en beskedent effekt – uden mulighed for at undersøge langtidsvirkningen.⁸³ Blandt de adfærdsmæssige mønstre, som synes at korrelere bedst (omend kun svagt) med en stigning i aggressionsniveauet, finder forskerne *autoritære personlighedstræk, kontrolfølelse, politiske holdninger og accept af vold*.⁸⁴ Selve undersøgelsen kan dog kritiseres for en lang række metodiske problemer og bygger, som Köhlers undersøgelser, på et spinkelt empirisk grundlag. Et andet metastudie i medier og vold af Christopher J. Ferguson,⁸⁵ som er mere uddybende omtalt i litteraturreviewets første del, finder dog på baggrund af to forskellige socialpsykologiske tilgange ingen reel effekt af voldeligt medieindhold på aggressionsniveauet hos unge testpersoner, hvilket synes at mane de værste trusselsbeskrivelser i jorden.⁸⁶

Det tyske studie illustrerer herudover, hvorledes aben bliver sendt videre: En række forudgående offlineunderede individpsykologiske forhold har betydning for effekten af onlineindholdets påvirkningspotentiale, hvilket peger på radikaliserings kakofoni af mulige årsagsforklaringer. Herudover understreger det vanskelighederne i at udpege potentielt radikaliseringsruede unge ud fra deres onlineadfærd alene. Involvering i vold kræver ifølge dette perspektiv en forudgående adfærdsmæssig socialisering, og “real life”-interaktion fremhæves stadig som den væsentligste faktor for, at radikaliseringsruede unge kan bringes til sit ultimo ratio. Set fra den vinkel bliver det derfor svært at vurdere den reelle effekt af ekstremistisk onlineindhold og socialisering.⁸⁷

⁸³ Rieger et al., 2013: 3.

⁸⁴ Rieger et al., 2013: 40.

⁸⁵ Ferguson, 2010.

⁸⁶ Ferguson, 2010: 38-39.

⁸⁷ McFarlane, 2010: 2; Awan, 2007: 399.

Åbenhed og hepekorsaktivisme – trusselsfornægtere

De lukkede radikale jihadifora har hidtil levet i ly af internettets høje frihedsgrader. Med jævne mellemrum er de dog blevet "lagt ned" ved forskellige cyberangreb, hvilket hidtil har medført, at terrornetværkene er regrupperet på andre fora. Effekten af disse "takedowns" er med andre ord ret begrænset, samtidig med at de besværliggør efterretningsarbejdet betydeligt. De seneste år har grupperingerne fundet vej over i de mere åbne sociale medier, hvilket har medført en faldende aktivitet på de lukkede fora.⁸⁸ I dag eksisterer der således ifølge Steinberg ikke så mange fora som tidligere, og kvaliteten af indholdet er tilmed blevet ringere, hvilket han kobler direkte til de sociale mediers fremkomst.⁸⁹ De sociale mediers åbenhed og transparens kan dog betragtes som en begrænsning for ekstremistiske kræfters fulde udfoldelse, hvorfor lukkede fora fortsat vil være nødvendige til kommunikation og koordinering af mere avanceret karakter.⁹⁰ Facebookekstremismens opblomstring og de seneste års hektiske terrortweeting peger derfor i flere retninger.

Tilstedeværelsen af terrororganisationer på sociale medier rejser ifølge Aron Zelin spørgsmålet om, hvorvidt det vil medføre en øget mobilisering og radikalisering af hidtil utilgængelige sårbare unge, eller om det måske modsat vil medføre, at bevægelserne gradvis udvandes eller modererer deres budskaber? De sociale mediers åbenhed fremtvinger en kløft mellem et egentligt militant engagement og en propagandistisk onlineaktivisme, som indirekte legitimerer ideen om, at det er tilstrækkeligt at "heppe" på afstand frem for aktivt at deltage i de militante miljøer.⁹¹ Andre forskere bemærker også, at de sociale mediers åbenhed samt den hurtige til- og afgang af identitetssøgende unge mennesker ikke blot er med til at moderere eller fragmentere debatten, men også skaber afløb for frustrationer og kontroversielle holdninger. Det stiller således spørgsmålet, om de mange "Facebookjihadister" og "debatrådsnazister" frem for at være et udtryk for stigende radikalisering i stedet er udtryk for en slags hepekorsaktivisme, hvor alene det at omsætte frustrationer til sprog og tænkning via de sociale medier kan have en vis deradikaliseringseffekt? I forlængelse af katarsishypotesen⁹² kan man derfor spørge, om den ekstremistiske aktivisme på sociale medier ligefrem kan medvirke til at demontere *viljen til vold*?

⁸⁸ Nesser et al., 2013: 80-81.

⁸⁹ Steinberg, 2012: 13-14.

⁹⁰ PPN, 2011: 6.

⁹¹ Zelin, 2013: 6.

⁹² Gemmerli, 2014a.

Robyn Torok forklarer problematikken om sammenstødet mellem gruppepolarisering (udspaltning af deloffentligheder) og internettets kosmopolitiske natur (åbenhed og plasticitet) via metaforen om “det virtuelle fæstningsværk”. Et åbent forum med flere forskellige holdninger vil da ifølge Torok i nogle tilfælde føre til moderation og en grad af tolerance, hvorimod det i andre tilfælde vil ende i et mylder af selvvalgte virtuelle fæstningsværker – som et landskab af fjendtligt indstillede små bystater.⁹³ Førhen var porten til det virtuelle fæstningsværk lukket (lukkede fora), så de, der arbejdede indenfor, kunne arbejde i fred og sikkerhed for uvedkommende indtrængen. Det betød dog, at adgangen ikke blot var begrænset for uønsket indtrængen, men også for potentielle rekrutter. Med overgangen til sociale medier står porten til fæstningsværket pludselig åben døgnet rundt, hvorfor pluraliteten af stemmer vokser, og fæstningsværkets “normaliseringskraft” potentielt set må aftage. Der synes med andre ord ifølge det perspektiv at være et trade-off mellem muligheden for rekruttering og muligheden for radikalisering.

Andre radikaliseringsforskere fastholder derfor, at det endnu er for tidligt at komme med generelle bud på, hvordan internettet påvirker radikalisering til vold. Internettet er blot én faktor i et bredt spektrum affaktorer, som kan have en potentiel indflydelse.⁹⁴ Og karakteren af internetfaktoren varierer helt grundlæggende i sammenspil med de mange forskellige online- og offlineforhold. Internettet skal således ikke betragtes som egentlig årsag til radikalisering, hvilket termen online-radikalisering kan foranledige én til at tro.⁹⁵ Historiker og terrorismeforsker Akil Awan, som er blandt de mest skeptiske, hvad angår fænomenet online-radikalisering, fremhæver den simple pointe, at internettet er et medium, hvor individet ofte selv vælger vejen og indholdet, hvorfor internetaktiviteten nok nærmere vil være med til at forstærke allerede eksisterende verdensanskuelser og tilbøjeligheder frem for at medføre en radikaliserende omvendelse.⁹⁶

De åbne ideologiske fæstningsværker og den engelsksprogede debat kan muligvis også kobles til endnu en udvikling inden for de ekstremistisk-terroristiske modkulturer: en stigende tendens til amatørisme og ti-tommelfingre-terrorisme. Zelin fremhæver, at de nye teknologier har sænket barren for deltagelse, hvilket medfører flere homegrowns uden de fornødne tekniske og organisatoriske for-

⁹³ Torok, 2013: 7.

⁹⁴ Ravndal, 2013: 172.

⁹⁵ Pissou, 2013: 75.

⁹⁶ Awan, 2007: 400-401; Torok, 2013: 2.

udsætninger.⁹⁷ Samme konklusion når Petter Nesser frem til. Han bemærker, at de terrorceller, der er mest uafhængige og “virtuelle”, samtidig er dem, hvis performance er mest amatørisk, og hvis planlægning og terroraktivitet oftest mislykkes.⁹⁸

Den store forvirring om betydningen af internettet får derfor en række radikaliseringsforskere til stædigt at holde fast ved offlineforhold som stedet for radikaliseringsens udspring.⁹⁹ Offline-radikalisering – så problemfuldt og kontroversielt det begreb end måtte lyde – er endnu langt det vigtigste element for en samlet forståelse af radikaliseringsfænomenet. Internettet kan spille en rolle, men det har indtil videre ikke været motor for processen.¹⁰⁰ Internettet er blot mere af det samme.

Her kan det atter være brugbart at skelne mellem *ideologisk radikalisering*, *radikalisering til (accept af) vold* og adfærdsmæssig *voldelig radikalisering*. Ideologisk radikalisering kan relativt problemfrit flyde gennem debattråde og YouTube-videoer, mens volden endnu kræver et fysisk rum at udfolde sig i. Der findes mange forskellige forklaringer på voldelig radikalisering¹⁰¹, og involvering i vold fordrer ifølge Stevens og Neumann en længerevarende socialisering.¹⁰² Onlineindhold kan til gengæld ikke i sig selv socialisere til eller normalisere en voldelig adfærd, og det er under alle omstændigheder tvivlsomt, om propaganda og vold i medier har en effekt på voldelig adfærd blandt “almindelige” unge mennesker.¹⁰³

Endelig er der også forskere, som pointerer, at sondringen mellem online og offline i grunden ikke er særlig meningsfuld, da de sociale medier i forvejen er fuldt integrerede i vores sociale relationer, uanset om disse primært eksisterer virtuelt eller også findes ansigt til ansigt.¹⁰⁴

⁹⁷ Zelin, 2013: 5.

⁹⁸ Nesser, 2008: 250.

⁹⁹ Stevens & Neumann, 2009: 11.

¹⁰⁰ Awan, 2007: 400.

¹⁰¹ Gemmerli, 2014a.

¹⁰² Stevens & Neumann, 2009: 13.

¹⁰³ Ferguson, 2010: 39.

¹⁰⁴ Nesser et al., 2013: 84.

Holdning vs. handling – konklusion

De seneste år har budt på mange fortællinger om online-radikalisering. Forskere fra diverse videnskabelige discipliner er strømmet til for at beskrive det ukendte område på radikaliserings teoriens landkort. Men teorierne og modellerne baserer sig på en række problematiske antagelser om volden, ideologien og individet.¹⁰⁵ Herudover er empirien om internettets rolle *under* radikaliseringen stadig en mangelvare, hvilket har fået meget forskning til i stedet at kaste sig over onlineindholdet i forventning om dermed indirekte at kunne udtale sig om de sociale mediers radikaliseringspotentiale.

Indeværende rapport forsøger at skabe et overblik over kakofonien af videnskabelige discipliner, tilgange og modelbeskrivelser ved at opdele litteraturen om online-radikalisering efter tre overordnede analytiske sondringer. For det første skelner rapporten mellem litteraturens trusselsbeskrivelse delt op efter de to poler: trusselsforfægtere og trusselsfornægtere. For det andet skelner rapporten mellem den litteratur, der tilnærmer sig en beskrivelse af truslen fra de allerede (ideologisk) radikaliserede individer (strategisk vinkel), og den litteratur, der tilnærmer sig en forståelse af truslen fra/for før-radikaliserede sårbare unge (socialvidenskabelig vinkel). For det tredje skelner rapporten mellem det klassiske internet (Web 1.0) og de nye sociale medier (Web 2.0).

Rapporten finder, at den strategisk orienterede litteratur primært fokuserer på Web 1.0, og at den socialvidenskabeligt orienterede litteratur i højere grad synes at have fokus på de "sociale" aspekter af Web 2.0. Herudover finder rapporten en tendens til sammenfald mellem trusselsbeskrivelsen og den anvendte radikaliseringsmodel. Jo mere radikaliseringsforståelsen således vægter kognitive og ideologiske aspekter i radikaliseringen, jo større bliver interessen for det ekstremistiske onlineindhold, og jo større ender trusselsbeskrivelsen også med at blive. Problemet er dog, at litteraturen om online-radikalisering savner såvel metodisk og teoretisk klarhed som empirisk tyngde, hvorfor litteraturen er præget af både tvetydighed og manglende konsensus. De mange studier af den ekstremistiske propaganda på internettet (kombineret med den manglende viden om internettets rolle under radikaliseringen) ender således ofte med at antage koblingen fra ekstremistisk propaganda til voldelig handling, hvilket fører til gisninger om den "potentielle" radikaliseringspåvirkning. Men den bagvedliggende

¹⁰⁵ Gemmerli, 2014a.

forståelse af *viljen til vold*, hvor betragtning af ekstremistisk onlineindhold og interaktion med ekstremistiske onlinemiljøer fører til voldelige handlinger, bygger på en række problematiske implicite antagelser om *individet før radikalisering*.

Det er ganske muligt, at sociale medier bidrager til den ideologiske radikalisering – men hvorvidt dette overhovedet fører til vold, eller om det måske endog i visse tilfælde kan forebygge volden, er endnu svært at vurdere. Kausaliteten mellem forskellige former for radikal tænkning, adfærdsmæssig socialisering og vold fungerer fortsat som en sort boks i radikaliseringsforskningens midte.¹⁰⁶

Det er naturligvis absolut afgørende for radikaliseringsforskningens evne til at forklare fænomenet, at sammenhængen mellem tænkning og handling belyses så kraftigt som overhovedet muligt. Men radikaliseringslitteraturen er endnu ikke fremkommet med et svar på dette spørgsmål.¹⁰⁷ Det kunne derfor også være værdifuldt at overveje, om “tænkningen” og “ideologien” overhovedet er relevante studieobjekter, hvis bedre forståelse og forebyggelse af politisk vold og terror er målet. Med terrorforskeren John Horgan's ord: “In our rush to assume that we have to change the way people think we have lost sight of the daily reality of terrorism, which is that just like the recruitment process, people can and do leave all the time without necessarily changing their fundamental views or beliefs.”¹⁰⁸

Hvad Horgan anfægter, er, at ideologisk deradikalisering skulle være det eneste modsvar til terrorismen. Et mere anvendeligt begreb og ifølge Horgan oftere forekommende fænomen er *disengagement* (afkobling fra den voldelige radikalisering i voldsfremmende miljøer): at ekstremister afstår fra brugen af vold uden at ændre ideologisk standpunkt. Dette fordrer, at radikaliseringsforebyggelsen bevæger sig væk fra den grundlæggende kognitive forståelse og starter forfra med en ny radikaliseringsdefinition, så den ikke længere antager en mystisk ideologisk og kognitiv voldsparathed, men fastholder volden og ideologien som adskilte størrelser.

Nye forskningsspørgsmål

Radikaliseringsforskningens kompleksitet og de mange ubesvarede spørgsmål gør, at der er en majoritet af reviewartikler og teoretiske essays, som hverken bidrager med

¹⁰⁶ Holbrook et al., 2013: 203.

¹⁰⁷ Schmid, 2013: 28.

¹⁰⁸ Horgan, 2012.

nye teoretiske indsigter eller udbreder et mere nuanceret og detaljeret billede af den forhåndenværende empiri. Mange nye bidrag går desværre blot i ét med den allerede eksisterende kakofoni. Som også Andrew Silke bemærker, er radikaliseringsfeltet tyngt af uafprøvede teser og hypotetiske undersøgelsesdesign, hvorfor nye og bedre empirisk belyste studier efterspørges.¹⁰⁹ Der er behov for en teoretisk kompleks og tværfaglig tilgang, som i større grad samtænker forskellige teoretiske perspektiver og samtidig vægter forståelsen af og respekten for den ikke-reducerbare kompleksitet. I det hele taget er der så massivt et underskud af solide empiriske studier, at en hyppig policyanbefaling helt generelt lyder: “mere empirisk fokuseret forskning”.¹¹⁰

Det ville samtidig gavne forskningens træfsikkerhed og interne debat, hvis den ikke blot betragtede begrebsafklaringer og metodologiske problemstillinger som et hurtigt mellemår, inden analysen kan trækkes igennem den normative båndsløje. Ofte indledes forskningsartikler og policypapirer med en afsværgelse af det fulde overblik og en beklagelse vedrørende problematikens komplekse karakter. Herefter fortsættes arbejdet, som om dette alligevel ikke har nogen betydning, og vi stadig kan tilstræbe en forståelse af sandheden om online-radikalisering, som var det en objektiv del af den sociale virkelighed. Med så komplekst et område som radikaliserings og voldelig ekstremisme er det dog nødvendigt ikke blot at negligere kompleksiteten. Forskningen må tage det flygtige empiriske fundament alvorligt og teoretisk inkorporere det manglende og flertydige frem for at lappe de forskellige årsagsforklaringer med skrivebordsrationelle idealkonstruktioner. Der er et stærkt behov for mere klarhed omkring anvendelsen af online-radikaliseringensbegrebet, hvis forskningen fremadrettet skal kunne bruge det på nogen meningsfuld måde.¹¹¹ Et bredere fokus på volden, uden konstant at konfrontere det ideologiske spørgsmål, kan skabe mulighed for en række interessante betragtninger og lærerige komparationer. I stedet for en ideologisk eller psykopatologisk profilering af terroristen kunne flere sammenlignende analyser af soloterrorisme og skoleskydere formodentlig kaste lys over dele af de socialpsykologiske og (mikro)sociologiske forhold i nærmiljøet – situationelle faktorer, som bidrager til voldens eskalation.¹¹² Dette er dog en smule kontroversielt, da det peger på det sociale og på samfundskonteksten som meddelagtige i den voldelige handling, hvilket fjerner en del af fokuset fra individet, som ellers traditionelt har været radikaliseringslitteraturens kerne.

¹⁰⁹ Silke, 2008: 100.

¹¹⁰ Difraoui, 2012: 72; Zelin, 2013: 1; Lennings et al., 2010: 435; Thompson, 2011: 179.

¹¹¹ Schmid, 2013: 18.

¹¹² Leuschner, 2013: 39.

Herudover synes der at være et underskud af studier i radikaliserings affektive dimension – følelser, frustrationer etc. På det individuelle (affektive) niveau bidrager den større internetåbenhed til en række spørgsmål omkring internetbrugens effekt på ensomme unge med “dårlige” sociale egenskaber. Der er således ifølge Torok en tendens til, at sådanne unge mennesker gradvis isolerer sig mere i en onlinefantasi, hvilket er med til at øge ensomhedsfølelsen i den fysiske virkelighed, påvirke livsstilsfaktorer som hjemmet, skolen eller arbejdet negativt og dermed ende i en antisocial ond spiral af “problematisk internetadfærd”.¹¹³ Spørgsmålet bliver da, hvordan og i hvilket omfang den form for antisocial internetadfærd bidrager til udviklingen af vold – eller om dette i grunden slet ikke relateres hertil?

Et andet hyppigt fænomen, som kobler sig til det affektive og bruges bevidst af ekstremistiske grupper (via moralske chok), og som ligger i forlængelse af ekkokammerteorien, er dyrkelsen af en følelse af ydmygelse: ydmygelse per stedfortræder (bei proxy).¹¹⁴ Hvordan en dybtfølt ydmygelse på vegne af mennesker, den enkelte identificerer sig med, påvirker en evt. radikaliseringsproces, er endnu et åbent spørgsmål. Men det er givet, at chokerende billeder af krænkende og nedværdigende “fjendeadfærd” kan være med til at polarisere såvel følelser som tænkning yderligere, samt at denne polarisering i et eller andet omfang vil bidrage til en skærpelse af konfliktniveauet. I den proces vil ligesindede typisk søge hinandens nærvær for at styrke identifikationen med en bestemt identitetskategori. Derfor er den form for ydmygelse og gruppepolarisering specielt fremtrædende i politiske og religiøse kontekster, hvor gruppenormer kan medføre en harmonisering indadtil, men hvor sociale medier især kan tjene som forum for deling af drømme og frustrationer over livets modgang. Et sådant fællesskab kan ses både som afløb for frustrationer – katarsishypotesen – og som et sted, hvor “realiteterne” undertrykkes og erstattes af voldsfantasier og heroiske narrativer, der kan give mening, retning og anerkendelse.¹¹⁵ Begge bevægelser er velfungerende sociologiske og psykologiske betragtninger, men hvornår sociale medier og internetfora fører til det ene eller det andet, savner endnu en kvalificering.¹¹⁶

¹¹³ Torok, 2013: 7.

¹¹⁴ Olesen, 2009: 27; Schmid, 2013: 26; PISOIU, 2013: 11.

¹¹⁵ Torok, 2013: 8.

¹¹⁶ Gemmerli, 2014a.

Litteraturliste

- Awan, Akil N. (2007): "Virtual jihadist media: Function, legitimacy and radicalizing efficacy", *European Journal of Cultural Studies*, 10:3, s. 389-408.
- Berger, J.M. & Bill Strathearn (2013): *Who Matters Online: Measuring influence, evaluating content and countering violent extremism in online social networks*, the International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR). (http://icsr.info/wp-content/uploads/2013/03/ICSR_Berger-and-Strathearn.pdf) [20. sep. 2013]
- Bhui, Kamaldeep & Yasmin Ibrahim (2013): "Marketing the 'radical': Symbolic communication and persuasive technologies in jihadist websites", *Transcultural Psychiatry*, 50:2, s. 216-234.
- Borum, Randy (2011a): "Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories", *Journal of Strategic Security*, 4:4, Henley-Putnam University Press, s. 7-36.
- Borum, Randy (2011b): "Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research", *Journal of Strategic Security*, 4:4, Henley-Putnam University Press, s. 36-62.
- Caiani, Manuela & Claudius Wagemann (2009): "Online networks of the Italian and German extreme right", *Information, Communication & Society*, 12:1, s. 66-109.
- Cohen, Katie, Frederik Johansson, Lisa Kaati & Jonas Clausen Mork (2014): "Detecting Linguistic Markers for Radical Violence in Social Media", *Terrorism and Political Violence*, 26:1, s. 246-256.
- Correa, Deniz & Ashish Sureka (2013): *Solutions to Detect and Analyze Online Radicalization: A Survey*. (<http://arxiv.org/pdf/1301.4916>) [20. sep. 2013]
- Difraoui, Asiem El (2012): "Web 2.0 – mit einem Klick im Medienjihad", i Guido Steinberg (red.): *Jihadismus und Internet: Eine deutsche Perspektive*, Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, s. 67-75.
- Edwards, Charlie & Luke Gribbon (2013): "Pathways to Violent Extremism in the Digital Era", *The RUSI Journal*, 158:5, London: Routledge, s. 40-47.
- Ferguson, Christopher J. (2010): "Media Violence Effects and Violent Crime", i Christopher J. Ferguson (red.): *Violent Crime – Clinical and Social Implications*, SAGE Publications.
- Gemmerli, Tobias (2014a): Onlineradikalisering: et uafklaret begreb – litteraturreview af definitioner og tilgange inden for onlineradikalisering (del 1 af 3), *DIIS Report 2014:07*.

- Gemmerli, Tobias (2014b): "Onlineradikalisering: forebyggelse ved brug af beregningsmæssige og kvantitative tilgange – litteraturreview af definitioner og tilgange inden for onlineradikalisering (del 3 af 3)", kommende *DIIS Report*.
- Halverson, Jeffrey R. & Amy K. Way (2012): "The curious case of Colleen LaRose: Social margins, new media, and online radicalization", *Media, War & Conflict*, 5:2, s. 139-153.
- Helfstein, Scott (2012): *Edges of Radicalization: Individuals, Networks and Ideas in Violent Extremism*, Westpoint: Combating Terrorism Center. (http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/06/CTC_EdgesofRadicalization.pdf) [23. sep. 2013]
- Holbrook, Donald, Gilbert Ramsay & Max Taylor (2013): "'Terroristic Content': Towards a Grading Scale", *Terrorism and Political Violence*, 25:2, s. 202-223.
- Horgan, John (2012): *Discussion Point: The End of Radicalization?* (<http://www.start.umd.edu/news/discussion-point-end-radicalization>) [28. feb. 2014]
- Kaschesky, Michael, Pawel Sobkowicz & Guillaume Bouchard (2012): "Opinion Mining in Social Media: Modeling, Simulating, and Visualizing Political Opinion Formation in the Web", *Government Information Quarterly*, 29:7, s. 470-479.
- Kenney, Michael (2010): "Beyond the Internet: *Mētis, Techne*, and the Limitations of Online Artifacts for Islamist Terrorists", *Terrorism and Political Violence*, 22:2, s. 177-197.
- Köhler, Daniel (2012): "Internet and Radicalization – Connecting the Dots – the Role of the Internet in the Individual Radicalization Processes of Right-Wing Extremists", *Working Paper*, 01:12, Institute for the Study of Radical Movements. (http://www.istramo.com/images/ISRM_K%C3%B6hler_Internet_and_Radicalization.pdf) [5. nov. 2013]
- Lennings, Christopher J., Krestina L. Amon, Heidi Brummert & Nicholas J. Lennings (2010): "Grooming for Terror: The Internet and Young People", *Psychiatry, Psychology and Law*, 17:3, s. 424-437.
- Leuschner, Vincenz (2013): "Exzessive individuelle Gewalt. "School Shootings" und "Lone Wolf Terrorism" als soziale Phänomene", *Berliner Journal für Soziologie*, 23, s. 27-49
- McFarlane, Bruce (2010): *Online Violent Radicalisation (OVer): Challenges facing Law Enforcement Agencies and Policy Stakeholders*. (<http://artsonline.monash.edu.au/radicalisation/files/2013/03/conference-2010-online-violent-radicalisation-bm.pdf>) [24. sep. 2013]
- Nesser, Petter (2008): "How did Europe's Global Jihadis Obtain Training for their Militant Causes?", *Terrorism and Political Violence*, 20:2, s. 234-256.

- Nesser, Petter, Brynjar Lia, Anne Stenersen & Jacob Aasland Ravndal (2013): “Del III – Ekstremismeforskningen”, i Inger Marie Sunde (red.): *Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme på internett*, Oslo: Politihøgskolen.
- Neumann, Peter (2013): “Options and Strategies for Countering Online Radicalization in the United States”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 36:6, s. 431-459.
- PET – Politiets Efterretningstjeneste (2009): *Radikalisering og terror*. (https://www.pet.dk/CTA/~media/CTA/Radikalisering_og_terror.ashx) [22. feb. 2014]
- Pisoiu, Daniela (2013): “Theoretische Ansätze zur Erklärung individueller Radikalisierungsprozesse: eine kritische Beurteilung und Überblick der Kontroversen”, *Journal EXIT-Deutschland, Zeitschrift für Deradikalisierung und demokratische Kultur* 1, s. 41-87.
- PPN – Policy Planners’ Network / Institute for Strategic Dialogue (2011): *Radicalization: The Role of the Internet, A Working Paper of the PPN*. (http://www.strategicdialogue.org/StockholmPPN2011_BackgroundPaper_FOR%20WEBSITE.pdf) [20. sep. 2013]
- Prentice, Sheryl, Paul J. Taylor, Paul Rayson, Andrew Hoskins & Ben O’Loughlin (2010): “Analyzing the semantic content and persuasive composition of extremist media: A case study of texts produced during the Gaza conflict”, *Information Systems Frontiers*, 13:1, s. 61-73.
- Ravndal, Jacob Aasland (2013): “Anders Behring Breivik’s use of the Internet and social media”, *Journal EXIT-Deutschland, Zeitschrift für Deradikalisierung und demokratische Kultur* 2, s. 172-185.
- Rieger, Diana, Lena Frischlich & Gary Bente (2013): *Propaganda 2.0 – Psychological Effects of Right-Wing and Islamic Extremist Internet Videos*, Köln: Luchterhand Verlag.
- Royal Canadian Mounted Police (2011): *Youth Online and at Risk: Radicalization Facilitated by the Internet*. (<http://www.rcmp-grc.gc.ca/nsci-ecsn/rad/youth-jeune-eng.pdf>) [20. sep. 2013]
- Ryan, Johnny (2007): “The Internet, the Perpetual Beta, and the State: The Long View of the New Medium”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 33:8, s. 673-681.
- Schmid, Alex P. (2013): *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Litterature Review*, ICCT Research Paper, Haag: International Centre for Counter-Terrorism. (<http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf>) [17. jan. 2014]
- Silke, Andrew (2008): “Holy Warriors: Exploring the Psychological Processes of Jihadi Radicalization”, *European Journal of Criminology*, 5:1, s. 99-123.

- Sivek, Susan Currie (2013): "Packaging Inspiration: Al Qaeda's Digital Magazine *Inspire* in the Self-Radicalization Process", *International Journal of Communication* 7, s. 584-606.
- Steinberg, Guido (2012): "Jihadismus und Internet. Eine Einführung", i Guido Steinberg (red.), *Jihadismus und Internet – Eine deutsche Perspektive*, Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, s. 7-22.
- Stenersen, Anne (2008): "The Internet: A Virtual Training Camp?", *Terrorism and Political Violence*, 20:2, s. 215-233.
- Stevens, Tim & Peter R. Neumann (2009): *Countering Online Radicalisation – A Strategy for Action, A policy report published by the International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR)*. (<http://icsr.info/wp-content/uploads/2012/10/1236768491ICSROnlineRadicalisationReport.pdf>) [20. sep. 2013]
- Sunde, Inger Marie (2013): "Del II – Forebygging av nettekstremisme i et politiperspektiv", i Inger Marie Sunde (red.): *Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme på internett*, Oslo: Politihøgskolen.
- Thompson, Robin L. (2011): "Radicalization and the Use of Social Media", *Journal of Strategic Security*, 4:4, s. 167-190
- Torok, Robyn (2013): "Developing an explanatory model for the process of online radicalisation and terrorism", *Security Informatics*, 2:6. (<http://www.security-informatics.com/content/2/1/6>) [23. sep. 2013]
- Tsfati, Yariv & Gabriel Weimann (2002): "www.terrorism.com: Terror on the Internet", *Studies in Conflict & Terrorism*, 25:5, s. 317-332.
- Weimann, Gabriel (2004): *www.terror.net: How Modern Terrorism Uses the Internet*, United States Institute of Peace. (<http://www.usip.org/sites/default/files/sr116.pdf>) [17. jan. 2014]
- Weimann, Gabriel (2008): "The Psychology of Mass-Mediated Terrorism", *American Behavioral Scientist* 52, s. 69-86.
- Weimann, Gabriel (2011): "Al Qaeda Has Sent You A Friend Request: Terrorists Using Online Social Networking", paper submitted to the Israeli Communication Association. (https://www.counterextremism.org/resources/details/goto_url/337/4797) [23. sep. 2013]
- Weimann, Gabriel (2012): "Lone Wolves in Cyberspace", *Journal of Terrorism Research*, 3:2, s. 75-90.
- Zelin, Aaron Y. (2013): *The State of Global Jihad Online – A Qualitative, Quantitative, and Cross-Lingual Analysis*, New America Foundation. (<http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/opeds/Zelin20130201-NewAmericaFoundation.pdf>) [23. sep. 2013]

